

Nir Baram

*Een land zonder
grenzen*

Een Israëlische schrijver reist door
de bezette gebieden

UIT HET HEBREEUWS VERTAALD DOOR
SYLVIE HOYINCK

2016

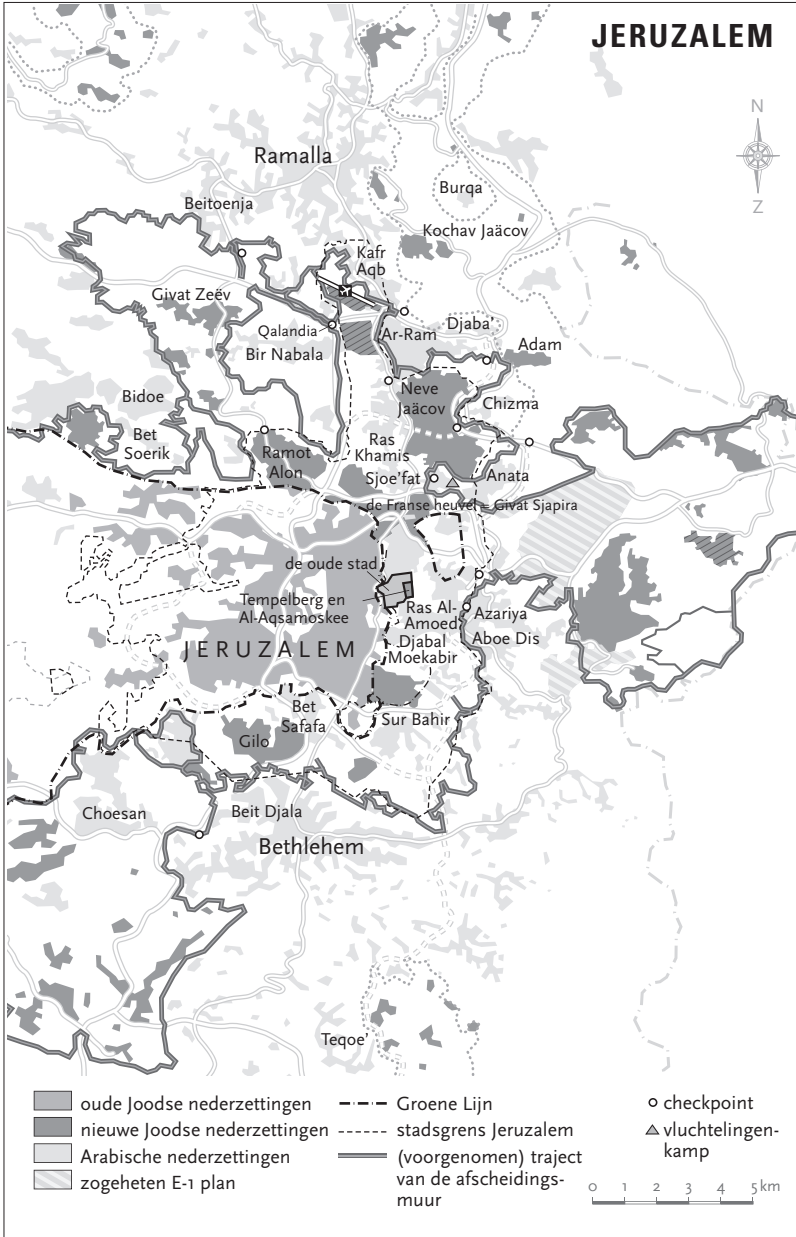
DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM | ANTWERPEN

ISRAËL EN PALESTINA

- door Israël geannexeerd Syrisch gebied
- vluchtelingenkamp
- checkpoint
- opgraving

JERUZALEM

Voorwoord

Ik begon deze reis om erachter te komen hoe het land waar ik al mijn hele leven woon en waar ik de rest van mijn leven zal blijven wonen (althans, zoals de plannen er momenteel uitzien), er echt uitziet.

Van kinds af aan worden we gebombardeerd met beelden, kaarten en artikelen over het Israëliisch-Palestijnse conflict. We horen over ongelijkheid, over doden, over onrecht in Djenien, Ramalla of bij het checkpoint Qalandia, en meestal zijn we geschokt. Soms lijkt het erop dat het grootste deel van ons politieke leven in shock voorbijgaat. Maar de afgelopen jaren lijken de Israëli's moe te zijn van de schok die vergezeld gaat van hulpeloosheid – en misschien wel moe zijn van de schok vanwege die hulpeloosheid – en niet langer in de Palestijnen geïnteresseerd te zijn. De meeste Israëli's, en misschien ook de meeste mensen in de wereld, zijn tot de slotsom gekomen dat er geen kans bestaat om het conflict op te lossen.

In de afgelopen jaren zijn de shock, apathie en wanhoop oud nieuws in het publieke debat in Israël en in de wereld. Het lijkt alsof alles al is gezegd. Maar het verbazingwekkende in dit alles is de manier waarop de overgrote meerderheid van de Israëli's (en de mensen in de wereld) over het conflict praten sinds ze oud genoeg zijn om een eigen mening te hebben, en ondertussen geen flauw idee hebben hoe het leven op de Westelijke Jordaanoever, het gebied dat de kern van het geschil vormt, er-

uitziet. De meesten zijn er nog nooit geweest, sommigen zijn er tijdens hun dienstplicht in het IDL¹ geweest en dat was lang geleden. Het lijkt erop dat we het over een theoretische plaats hebben, onduidelijk, een schets in onze politieke verbeelding, precies zoals gebeurt met de plaatsen waar burgeroorlogen woeden in Syrië of in Congo.

Wat in de afgelopen jaren duidelijk is geworden, is dat maar weinigen van ons vandaag de dag een uitgebreid of volledig beeld hebben van de Westelijke Jordaanoever en de Groene Lijn². Daarom ben ik deze reis begonnen. Om de verhouding tussen mijn politieke opvattingen en de realiteit op de Westelijke Jordaanoever echt en zo integer mogelijk te onderzoeken. Ik werd moe van de besprekingen in cafés of conferenties op universiteiten of in Genève, waar men het over de bezetting had, zonder dat iemand er echt wist waar de Groene Lijn loopt. Hoe een vluchtelingenkamp er tegenwoordig uitziet. Hoeveel mensen er in voorposten in Sjomron wonen. Waar de scheidingsmuur door Bethlehem loopt. In het jaar dat ik de Westelijke Jordaanoever bezocht, kwam ik iedere keer terug naar Tel Aviv en vertelde ik mijn vrienden hier en in de wereld wat ik gezien had. De reacties die ik kreeg varieerden van verbijstering tot ongeloof: bestaan er echt wijken zoals Ras Khamis, waar Israëlische burgers aan de Palestijnse kant van de muur wonen? Zijn er echt allerlei obscure, vloeibare, wetteloze plekken, zonder duidelijke gemeentelijke of landelijke controle? Zijn de nederzettingen echt helemaal verspreid over de Westelijke Jordaanoever en niet alleen in de nederzettingenclusters? Reizen de Palestijnen en de kolonisten over dezelfde wegen en staan ze in dezelfde files? Zijn er zo veel seculiere kolonisten? Gaandeweg besepte ik dat er tussen het Israël dat ik ken en de Westelijke Jordaanoever niet alleen checkpoints als Qalandia bestaan – er bestaat vooral een barrière in het bewustzijn, die steeds concreter wordt.

Ik ben opgegroeid in het Israël van de jaren tachtig, in de

jaren dat honderdduizenden Palestijnen van de Westelijke Jordaanoever iedere dag naar Israël kwamen, en door de straten van Jeruzalem, Tel Aviv, Haifa en andere steden liepen. Sinds de Oslo-akkoorden, of nauwkeuriger gezegd, sinds het uitbreken van de tweede intifada en de bouw van de muur is de scheiding tussen de Palestijnen van de Westelijke Jordaanoever en de Israëli's rigide en geprogrammeerd geworden; de Palestijnen lijken uit onze straten te zijn verdwenen en de meeste Israëli's zijn nog nooit voorbij de Groene Lijn geweest. En zo kan het dat de Joodse jongens van achttien die ik sprak, nog nooit van hun leven een Palestijn hebben ontmoet, niet één, en dat de Palestijnen van diezelfde leeftijd me met verbazing aankeken toen ze me zagen: de eerste Jood in hun leven. Maar zelfs oudere Israëli's die ooit Palestijnen kenden uit de Westelijke Jordaanoever, zelfs met hen samenleefden, hebben ook al vele jaren geen Palestijnen gezien. In de praktijk is de Westelijke Jordaanoever in de ogen van de meeste Israëli's een gebied geworden dat ergens uit het zicht, voorbij de hoge bergen ligt. Ze weten dat er daar bepaalde dingen gebeuren, soms bespreken ze de bezetting en de nederzettingen, maar ze hebben geen idee hoe de Westelijke Jordaanoever er tegenwoordig uitziet, of hoe de mensen daar leven. De meeste Israëli's houden een politieke discussie over de bezetting met in hun hoofd de kaart zoals die er in 1995 of 2004 uitzag, zonder enig werkelijk verband met de werkelijkheid zoals die in de regio bestaat, en het onvermijdelijke resultaat is dat het publieke discours in Israël doordrenkt is van *zombietermen*, dat wil zeggen: termen die in het politieke debat en in de media bestaan, maar die – als je over de wegen van de Westelijke Jordaanoever reist, de nederzettingen en de vluchtelingenkampen bezoekt of bij de checkpoints staat – op de koude grond geen enkele relevantie hebben. Het is moeilijk om te praten over een oplossing wanneer je geen idee hebt hoe de plaats waarover je spreekt eruitziet.

Het gebied is zonder twijfel een belangrijk onderwerp. Maar hoe zit het met de mensen die er wonen? We spreken namens mensen, we weten wat de politieke doelstellingen van de Palestijnen zijn, zonder hun standpunten of de verschillende stromingen in de Palestijnse samenleving te kennen; we denken dat de kolonisten de geboden van extremistische rabbijnen reciteren omdat we hen op de televisie hebben gezien, en dat mensen als Aboe Mazen³, Hamasleiders of kolonistenleiders – het zijn uiteindelijk maar enkele tientallen gezichten – de miljoenen mensen die op de Westelijke Jordaanoever wonen echt vertegenwoordigen. Meestal citeren we mensen die onze gedachten bevestigen of we herhalen wat vage personages die we niet hebben ontmoet maar die de stereotypen symboliseren waarmee wij gemakkelijk kunnen omgaan, gezegd hebben.

Op deze reis, het hele afgelopen jaar, heb ik honderden mensen gesproken, Joden en Arabieren, uit alle klassen en van alle politieke kleuren. Ik luisterde naar hen, stelde vragen, vroeg of ze hun leven, ambities en doelen voor de toekomst wilden beschrijven. Ik sprak ze thuis, op het werk, bij het checkpoint, op straat, in hun natuurlijke omgeving en probeerde hun nood van veraf te herkennen. Soms luisterde ik naar mensen die ik altijd zag als politieke vijanden – Hamasleden of inwoners van de buitenposten – en ik leerde hun verhaal kennen, kwam te weten waar ze in geloven en wat hun ideeën voor de toekomst zijn. Gaandeweg realiseerde ik me dat de vertrouwde scheiding in voor- en tegenstanders van vrede te simplistisch en onzinnig is. In feite is de complexe realiteit die op de Westelijke Jordaanoever bestaat niet te begrijpen door een antwoord te geven op de vraag: twee staten, ja of nee? Deze realiteit is opgebouwd uit diverse percepties van tijd en ruimte, uit een afwijkende opvatting over belangrijke gebeurtenissen in de geschiedenis, uit tegenstrijdige religieuze overtuigingen, uit de angst voor de ander, uit dagelijkse gewoonten, uit nood en uit ideologi-

sche principes. Luisteren naar mensen helpt om een complexer beeld van de wereld te vormen, soms vol tegenstellingen, en het maakt het mogelijk om in een minder vast patroon over de toekomst te praten, verschillende ideeën echt te onderzoeken en vooral het verband te doorgronden tussen je eigen politieke opvattingen en de realiteit die je in het veld vindt. Natuurlijk heb ik momenten gehad waarop ik voelde dat mijn politieke standpunten op hun grondvesten schudden en dat ikzelf niet gespeend ben van fixaties. ‘Je moet leren naar de aarde te luisteren,’ zei een jonge Palestijn uit vluchtelingenkamp Balata, ‘en dan bedoel ik écht luisteren.’ Naar de aarde luisteren. Ik peinsde over zijn woorden. In zijn fascinerende boek *Palestinian Walks: Forays into a Vanishing Landscape* citeert advocaat en Palestijns schrijver Raja Shehadeh het werk *Notes of a Journey from Cornhill to Grand Cairo* van William Makepeace Thackeray, die door de rumoerige landschappen van de Westelijke Jordanoever van de eerste helft van de negentiende eeuw zwierf. ‘Fear and blood, crime and punishment, follow from page to page in frightful succession. There is not a spot at which you look, but some violent deed has been done there: some massacre has been committed, some victim has been murdered, some idol has been worshipped with bloody and dreadful rites.’

Wat Thackeray toen schreef, is tweehonderd jaar later nog steeds waar: op de Westelijke Jordanoever omhult het verleden alle landschappen, het schittert van elke heuvel, wurmt zich in elke zin, navigeert in iedere gedachte en schetst steeds beelden in je bewustzijn (en soms zijn die onbegrijpelijk). Terwijl het probleem dat me tot deze reis bracht, eigenlijk de toekomst was. In Israël wordt voortdurend gewezen op de twijfels over de toekomst van ons bestaan. Cynisme, ontwijkende vragen, bijbelse clichés en horrorprojecties kenmerken het publieke en ook het privédebat over de toekomst, en dat is niet toevallig. In Israël leven mensen uit het politieke linker- en rechterkamp zonder een

duidelijk beeld te hebben over de toekomst, ze hebben eigenlijk niet eens een vaag beeld, terwijl de toekomstige apocalyps in hun achterhoofd soms sterk op de voorgrond treedt en zich soms tijdelijk terugtrekt. Het lijkt erop dat niemand zich echt kan voorstellen hoe de toekomst van 2040 of van 2060 eruitziet. De meeste mensen hebben niet eens een oplossing voor deze simpele vraag: Wat zijn de grenzen van het land waar ze wonen en wat voor soort land moet dit eigenlijk zijn?

De meesten van mijn vrienden, ook de meest pessimistische en sceptische, zijn in de afgelopen jaren vaders en moeders geworden. De meesten hebben kinderen op de wereld gezet in een land waarvan we helemaal niet zeker weten of het in de toekomst nog zal bestaan, zeker in zijn huidige vorm. En desondanks houden de meesten een dagelijkse routine aan alsof er geen twijfel over het voortbestaan van Israël is: ze kopen appartementen, leiden zakelijke ondernemingen en sparen voor de opleiding van hun vijfjarige dochter. Het lijkt of er een rare discrepantie wordt gecreëerd tussen de pessimistische politieke opvattingen van de meeste Israëli's en hun dagelijks leven; ze doen alsof alles blijft zoals het is, alsof dit heden eindeloos zal zijn. 'En de jaren werden afgevlakt en samengeperst en waren sneller dan wij', zoals de dichter Israël Pinkas schreef. 'Maar we gedroegen ons alsof we "onsterfelijken" waren en alsof er overal tijd voor was.'

Deze kloof tussen de sombere politieke toekomst en ons leven, dat zich schijnbaar in haar schaduw afspeelt, maar haar in feite ontkent, stoorde me. Ik bleef maar aan mijn vrienden, politieke medestanders en rivalen vragen: Hoe zal onze toekomst eruitzien? Wat voor land wordt dit? Hoeveel landen? Welke landen? Welke wetten zullen er gelden? Misschien willen jullie je nu samen een voorstelling maken van de toekomst? Geleidelijk aan realiseerde ik me dat we niet willen praten over de politieke toekomst van Israël, we zijn tevreden met algemene opmerkin-

gen of vage voorspellingen doorspekt met zwarte humor; in de afgelopen jaren is er een collectieve onderdrukking van de toekomst ontstaan.

Op mijn reis ben ik uiteraard niet naar de toekomst gegaan. Maar overal waar ik was, heb ik ernaar gevraagd, heb ik naar oplossingen gevraagd, naar ideeën, wilde ik dat mensen hun plannen ontvouwd, grenzen trokken, de gevolgen van hun visie onder ogen zagen, en als ze geen visie hadden, heb ik ze gevraagd erover na te denken en gezegd dat we er binnenkort weer over zouden praten. Ik vroeg naar grenzen, burgerschap, identiteit, ik vroeg naar 2040 en 2060. Ik was vast van plan om de Joden en de Arabieren die op de Westelijke Jordaanoever leven de vraag voor te leggen die mij de laatste jaren het meeste kwelt, de meest doorslaggevende vraag die er is: hoe zal onze toekomst hier eruitzien?

Ik heb geen tijd verspild met gekibbel over oude geschiedenislessen; soms wilde ik mensen naar de grenzen van hun redenering leiden, hun politieke visie toetsen aan de stenen van de realiteit. Deze reis gaf me de kans om oog in oog te komen met die vormeloze demon die ons wacht in de toekomst. Schrijvers vermengen gefluister, herinneringen, angsten en dromen in ons bewustzijn en maken 'van demonen een verhaal', maar in deze politieke reis wilde ik van de demon een zo helder mogelijk politiek model maken, of eigenlijk verschillende modellen die gaan over het verleden, het heden en de toekomst. Dit punt is cruciaal: ieder politiek model in Israël moet omgaan met het verleden, het heden en de toekomst, en de meeste bekende modellen gaan niet over alle drie, of ze creëren een nieuw verleden op basis van hun opvattingen en bepalen dat alles is begonnen toen Israël in 1967 de Westelijke Jordaanoever bezette.

Aan het eind van mijn reis werd me gevraagd of ik nu optimistischer of wanhopiger ben. Eerlijk gezegd weet ik dat niet precies. Misschien moet ik me ontvuld voelen, en tot op zekere hoogte voel ik me inderdaad zo, maar niet altijd. Ik heb tenslotte op deze reis veel wanhopigmakende dingen gezien, ik ben erachter gekomen hoe complex en vertakt het systeem van de bezetting is – een doolhof waarin je gedoemd bent de weg kwijt te raken en waardoor wij tot een samenleving van cipiers zijn geworden – maar ik heb ook mensen ontmoet die me hoop gaven of zelfs inspireerden, en ik heb nieuwe ideeën gehoord. Uiteindelijk denk ik dat de strijd om de politieke ruimte waarin Joden en Arabieren met gelijke rechten leven, nog lang niet voorbij is. Uit de twintigste eeuw kan één ding zeker geleerd worden: enorme veranderingen die niemand zich kon voorstellen, hebben ineens plaatsgevonden, soms in een oogwenk. Er bestaat geen hoogste order die zegt dat de oorlog hier geen eind heeft. Ik geloof nog steeds dat we niet genoeg hebben gedaan, we hebben niet genoeg politieke moed laten zien, nieuwe ideeën niet echt verkend, en dat alles kan veranderen. In tegenstelling tot wat ik op deze reis vaak gehoord heb, móet ik geloven dat het lot van de mensen die hier wonen daar nog steeds van afhankelijk is, en dat we nog tijd hebben.

Hoofdstuk 1

TWEE GEBOEIDE TIENERS MIDDEN OP DE WEG

Vluchtelingenkamp Balata

Een jongen in een hemd knielend op de grond aan de kant van de weg. Geblinddoekt met een zakdoek, rug en hoofd gebogen, handen op zijn rug gebonden. Zijn armen zien er sterk en gespierd uit. De lucht boven hem is strakblauw, we zijn omgeven door de berg Gerizim en de huizen van het Palestijnse dorp Boerien, verderop schitteren groene heuvels in de felle zon. Soldaten staan om hem heen, hun wapens schietklaar in hun handen. Auto's passeren. Geen ervan stopt. Uit onze auto zijn geen stemmen te horen, het is een bizar schouwspel: een jongen, soldaten, niemand die beweegt, alsof alles bevroren is. We stappen uit de auto en de soldaten stormen op ons af en schreeuwen: 'Militaire zone, nu weg hier!' Wij blijven vragen waarom de jongen is geboeid, de soldaten blijven hun eigen woorden herhalen. De fotograaf rent langs hen heen en fotografeert de jongen, de soldaten rennen achter hem aan en dan geven ze het op; ze verzoeken hem zich terug te trekken – veranderen snel van een bevel naar een vriendelijk verzoek, het lijkt erop dat de procedures hun niet echt duidelijk zijn of misschien zijn die er niet. Nu zie ik dat achter de militaire jeep nog een geboeide jongen zit, helemaal in elkaar gekrompen; de zijanten van zijn hoofd zijn opgeschoren in het kenmerkende kapsel dat sinds de Wereldkampioenschappen in de mode is. De soldaten worden milder en kalmeren. Een van hen, met een bril en zwart haar, vertelt opgewonden: 'Ze kwamen naar ons toe, schreeuwden iets

in het Arabisch en ineens trokken ze messen en renden op me af.' Een ander zegt: 'Ze schreeuwden *Allahoe l-akbar* en kwamen om ons neer te steken.' Wanneer is dit gebeurd? 'Een kwartier geleden.' Het zijn jonge infanteriesoldaten van de Kfir-Brigade. Nu zie ik, netjes gerangschikt op de motorkap van de jeep, twee geslepen, nieuw ogende aanvalsmessen liggen en pakjes sigaretten, identiteitskaarten, portemonnees, mobiele telefoons.

De soldaten zetten de jongens overeind en brengen ze naar de jeep die langs de weg staat geparkeerd. 'Waar ga jullie heen?' vragen wij. Een van de soldaten, een kleine man met een grote keppel op zijn hoofd, antwoordt: 'Naar de dichtstbijzijnde put, naar Babi-Jar.' Zijn vriend zegt meteen: 'Luister niet naar hem, hij maakt een grapje.' De jongens zitten rechtop op de bankjes van de jeep. Een soldaat zet hun voeten recht. Wij vragen waar ze wonen. Ze geven geen antwoord. Zacharja, al jarenlang in dit gebied actief met onder meer de vrijlating van Palestijnse gevangenen, vertelt ons dat het neersteken van soldaten een ernstig incident is; de jongens zijn nu niet meer te helpen. Hij had al vernomen dat ze uit het vluchtelingenkamp Askar komen, een vluchtelingenkamp in de omgeving van Nabloes, net als Ein Bet al-Ma' en Balata. De donkerharige soldaat die vertelde dat de jongens hem als eerste hadden willen steken, zegt: 'Ze vielen ons aan met getrokken messen en waanzin in hun ogen.'

De deur wordt dichtgesmeten en de jeeps vertrekken. Wij rijden de andere kant op, naar het vluchtelingenkamp Balata. Er zijn weinig auto's op de weg. We passeren hopen auto-onderdelen en groene, met bomen bedekte bergen waaromheen verspreid lage huizen staan. De Israëliëse radio rapporteert dat 'het IDL in de buurt van het dorp Boerien, ten zuiden van Nabloes, twee Palestijnen heeft opgepakt die op de soldaten toekwamen en hun achterdocht wekten. Ze hadden messen in bezit.' Ook op *Ynet*, de Israëliëse internetkrant, wordt de zaak beschreven.

We stoppen bij de bergrug waar de huizen van de rijken van Nabloes staan en passeren vervolgens aan de rand van de berg Gerizim de luxevilla van zakenman Moenib Al-Masri; zijn huis wordt beschouwd als het meest luxueuze in Palestina en staat op 250 dunam [250.000 m²].

De steegjes van vluchtelingenkamp Balata zijn overvol, de wegen hebben kuilen, liggen vol afval, stapels rotzooi, en zijn een open riool. Vanaf de brede steegjes kronkelen smalle steegjes ter breedte van een persoon, en uit alle steegjes verschijnen groepen kinderen. Veel kinderen. *How are you?* vragen ze lachend steeds opnieuw. De muren van de huizen zitten vol graffiti; een tekening van een geweer met een vizier en tien meter verderop vliegen twee vredesduiven. Aan de hoofdstraat, de kasba van Balata, bevinden zich kleding- en groentewinkels, een restaurantje, diverse kruideniers. Twee meisjes in witte jurken, een van hen heeft een koninginnenscepter in haar hand, zwaaien naar ons.

In het gebouw van het Departement voor de Vluchtelingen, verantwoordelijk voor het runnen van de lopende zaken in het kamp, zijn de activiteiten in volle gang. Vandaag komt de organisatie Physicians for Human Rights met hun kliniek, waar alle mensen in het kamp een behandeling kunnen krijgen. Straks zullen ze de ruimtes in het gebouw overnemen. Medische behandeling kan zinvol zijn, maar de bewoners van het kamp worden vooral verleid door de medicijnen. De artsen die hier komen hebben containers bij zich met alle mogelijke medicijnen. Er wonen meer dan 40.000 mensen in het kamp en er is maar één medisch centrum, dat gerund wordt door United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (UNRWA), en dat vijf dagen per week tot een uur of drie 's middags open is. Na drieën moet je ergens anders behandeld worden, misschien in Nabloes, maar de meeste mensen hebben geen geld voor een particuliere arts.